

Misjon som kommunikasjon i en globalisert verden

ØYVIND DAHL

Globalisering og globaliseringsprosesser

Globaliseringsprosessene knytter verden mer sammen enn noen gang før. Jeg kan gå på Ikea og kjøpe en krakk fra Sør Afrika, en lampe fra Sør Korea, et gardin fra India, leketøy og datautstyr fra Kina. Hele verden er et marked der varer og tjenester flyter mer og mer fritt, og der pengene skifter eiere hvert tidels sekund. Det internasjonale finansmarkedet unnslipper politisk kontroll. De store internasjonale eller transnasjonale selskapene produserer der arbeidskraften er billigst og selger der fortjenesten er størst. Tradisjonsrik produksjon i Norge legges ned. Med våre høye lønninger har vi priset oss ut av store deler av produksjonen. Også på hjemmemarkedet mister vi arbeidsplasser. Vi overlater til polakkene å bygge husene og plukke jordbærene. Mange nordmenn omstiller seg eller pensjonerer seg før tiden. Da kan de i hvert fall få tid til å seile med cabin-cruiseren eller tilbringe vinteren i sydlige egne.

Informasjonsteknologien gjør at en internasjonal bedrift kan utvikle nye produkter i Europa, lage prototypene i USA og produsere dem i Kina. Solen går faktisk aldri ned over produksjonen, den følger med arbeidsdagen rundt hele kloden. Den geografiske avstanden betyr ikke noe lenger.

Kommunikasjonsteknologien gjør at vi kan delta i videokonferanser der vi kan se og snakke med våre arbeidskolleger selv om de sitter på den andre siden av kloden. Informasjonsflyten kjenner ingen grenser. Mobiltelefonen når oss enten vi sitter på flyplassen i Singapore med vår lap-top, eller er på tur i Nordmarka.

Global makt til de som spiller spillet

Her er det de som ser mulighetene og har kunnskapen som vinner. Produksjon, handel, finans, eiendom og arbeidskraft er et internasjonalt marked. De som sitter i styrerommene disponerer over kapital som er større enn enkelte lands årsbudsjett og legger forutsetningene for priser på råvarer, handelsbetingelser og produksjon. Investorene behøver ikke bry seg om sosiale konsekvenser for

den lokale arbeidskraften når betingelsene blir for harde. De kan bare flytte kapitalen og investere et annet sted. Det globale proletariatet er dømt til å være underklassen.

Begrepene *globalisering* og *globaliseringsprosesser* er nær sagt per definisjon verdensomfattende. Men de er forholdsvis nye. For tretti år siden var det internasjonalisering det dreide seg om. Internasjonaliseringen gikk over til globalisering en gang i nittiårene og fikk en egen dynamikk. Det virker som globaliseringen er drevet frem av teknologiske og økonomiske krefter som er enda mer utenfor vår kontroll. Hva er det egentlig det dreier seg om? Forsker Jan Aart Scholte, som underviser ved Universitetet i Warwick, har påpekt at ulike forfattere søker å dekke mange forskjellige prosesser under begrepet globalisering. Det kan være ganske forvirrende når begrepet skal dekke fenomener som internasjonalisering, liberalisering, universalisering, vestlig-gjøring, avterritorialisering, med konsekvenser for produksjon, styring, kultur, sikkerhet, demokrati, modernitet og postmodernitet (Scholte 2000: 13 f). Han ender opp sin diskusjon med å si at det essensielle i begrepet er *supraterritorialitet*, dvs. at av alle disse fenomenene som nevnes er det det overnasjonale og overterritoriale som kan gi begrepet en klar mening. Kommunikasjon, markeder, produksjon, penger, finans, organisasjoner, miljø, kriminalitet, terror-isme og bevissthet (eks. opplevelsene av verden som en *global landsby*) har i dag grenseoverskridende dimensjoner. De kan ikke lenger forstås ut fra geografiske begreper knyttet til bestemte territorier. Dette har store konsekvenser for våre analysemetoder som tradisjonelt sett har hatt geografisk tilknytning. De duger ikke lenger til å beskrive vår verden anno 2005.

Når dette er sagt, er det viktig å fremholde at det ikke betyr at det lokale eller territoriet ikke lenger er av betydning. Også lokale og regionale prosesser kan knyttes til globaliseringen og nye sosiale prosesser på lokalplan kan ofte best forstås ut fra globaliserings-perspektivet. Men supraterritorialitet gjør at noen aspekter av det sosiale rom ikke kan knyttes til territorial geografi. Like fullt forholder de lokale seg forskjellig til prosessene i Japan, Russland og USA. Derfor er studiet av lokal kultur og personal identifikasjon på lokalplan i lys av globaliseringen høyst relevant. Enkelte forskere har laget nyordet *glokalisering* for å uttrykke de globale og lokale prosessene som knyttes sammen.

Global apartheid for de som ikke spiller spillet

De som faller utenfor globaliseringsprosessene er virkelig utenfor. De som ikke har del i den vestlige moderniseringen er også utenfor spillet.

Globaliseringsprosessene går sin gang selv om omkring to milliarder mennesker er utenfor. De som leder an har verken bruk for deres arbeidskraft eller deres kjøpekraft. Moderne media forteller dem hvordan deres liv kunne ha vært, men de har ingen muligheter til få oppfylt sine drømmer. Uten jord, uten arbeid, uten kreditt, uten rettigheter, uten grunnleggende tjenester som helse og skolegang, uten matvaresikkerhet, uten rent vann og akseptable sanitærforhold, med økende fattigdom og større sjanse til å få hiv/aids, er situasjonen bare håpløs. Under verdenstoppmøtet i Johannesburg i 2002 kalte president M'beki

fra Sør Afrika denne situasjonen for global apartheid. Gapet mellom rik og fattig kan ikke lenger bare forklares ut fra ulik fordeling av verdens goder. Gapet synes å ha blitt permanent for verdens fattigste. Under apartheid-regimet var det hvit og svart, de som var inkludert i systemet og de som var utenfor. I dag er splittelsen mellom rik og fattig verdensomfattende; mennesker er enten med i moderniteten eller de er det ikke. Det dreier seg om makt.

Den polsk-britiske sosiologen Zygmunt Bauman har pekt på de menneskelige konsekvensene av globaliseringen. Utviklingen har ført til en internasjonal klassesdeling som beveger seg i retning av økende polarisering. Den dominerende rike del av verden har frihet til initiativ, til å reise og handle. Kapitalen konsentreres på få hender. Den fattige del av verden er dominert av den rike. De fattige møter alle slags restriksjoner for å delta på de rikes premisser og blir stående med luen i hånden uten politisk eller økonomisk makt. Dette er skjebnen til to tredeler av jordens befolkning. Politisk fragmentering og beslutningslammelse rammer de som ikke får del i globaliseringens goder (Bauman 1998:77f). Verden deles i to: de som kontrollerer og de som blir kontrollert. Bauman peker også på at de som blir kontrollert dessuten blir forført gjennom massemedia og reklame til å føye seg etter den rike verdens premisser. De mange ser på de samme få celebriteter på fjernsyn. De få overvåker de mange og kontrollerer deres behov og forbruk. Eliten har frihet til å reise og agere over store avstander. De rike har makt og nyter eksterritorialitet. De fattige er utenfor maktsirklene, de er isolert og dømt til territorialitet. Den opplevelsessøkende turist reiser fritt, mens den arbeidsøkende vagabonden reiser fordi han må; for ham er livet blitt uten muligheter.

Verden er blitt én på flere måter. Tsunami-katastrofen i 2004 rammet ikke bare dem som bodde på strendene i fattige Sumatra eller Sri Lanka. Den var plutselig over oss alle. Fjernsynet brakte bølgen inn i våre stuer. Fordi nordmenn var blant de omkomne i Thailand ble det også nært for oss alle. Positive og negative nyheter strømmer over eteren til oss daglig og oppfanges på våre TV-skjermer. Miljøforurensingen og global oppvarming kjenner heller ingen grenser. Svekkelsen av ozonlaget gjør at vi nordboere rammes oftere av nye krefttyper. De tropiske orkanene ser ut til å ha økt i antall som en konsekvens av økt utslipp av klimagasser. Hiv/aids epidemien følger ikke bare transportsjåførenes traseer, den følger også sex-turistene til Thailand og Filippinene. Og dukker opp midt iblant oss. Den kalles til dels pandemi fordi epidemien finnes overalt. Også terrorismen og kriminaliteten er overnasjonal. Bomber sprenges i London eller Madrid, men kan neste gang like gjerne ramme Oslo. Terrorisme, hvitvasking av penger og annen kriminalitet kjenner ingen territorielle grenser.

Alt ristes sammen og verden er én og mangfoldig på en gang. Hvilke konsekvenser har globaliseringen for vår oppfatning av kultur og identitet, og hva betyr disse globale endringene for misjonen? Hvordan kan vi kommunisere i en global verden?

Globaliseringens konsekvenser for kulturforståelsen

Professor Thomas Hylland Eriksen sier at ”Vi er oppdratt til å tenke om kultur som en *ting* som tilhører et *folk*, som har fysiske *grenser* og som bygger på *fortiden*.” (1993:10). En av de eldste definisjonene av kultur ble laget av den britiske antropologen E.B. Tylor som på første side av sin bok *Primitive Culture* fra 1871 definerer kultur slik:

Kultur, eller sivilisasjon, er den komplekse helhet som består av kunnskaper, trosformer, kunst, moral, jus og skikker, foruten alle de øvrige ferdigheter og vaner et menneske har tilegnet seg som medlem av et samfunn.” (Tylor 1871, sitert fra Eriksen 2003:35)

Definisjonen av kultur som ”den komplekse helhet” kan brukes til å dekke det meste. Senere definisjoner har vært mer avgrensende. Vår egen professor Arne Martin Klausen formulerte det han kaller det *beskrivende kulturbegrep* slik:

Kultur er de ideer, verdier, regler, normer, koder og symboler som et menneske overtar fra den foregående generasjon, og som man forsøker å bringe videre – oftest noe forandret – til den neste generasjon. (Klausen 1992:27)

Den ledende talsmann for *fortolkende antropologi* i USA, Clifford Geertz, foreslo på 1960-tallet at kultur skulle betraktes som *felles mening* som kommer til uttrykk gjennom *kommunikasjon* (Geertz 1973). Felles kultur innebærer med andre ord ikke at man har tilegnet seg nøyaktig de samme kunnskaper, trosformer og så videre, men at man har et felles ”nettverk av mening” knyttet sammen av en rekke løse ”tråder av mening”.

I dagligtale hører vi ofte ordet *kultur* brukt som et kjennemerke på grupper av mennesker. Vi snakker om norsk kultur, ungdomskultur, bedriftskultur. Kultur blir noe et menneske *har* i kraft av sin jobb, tradisjon og bosted. Kultur i denne tradisjonen er *essensen* av tilværelsen på et sted og i et bestemt samfunn. Norge omtales nå som et flerkulturelt samfunn. Vi tenker da på at vi i dag har mange mennesker med ulik bakgrunn, religion og språk innenfor våre grenser. Kultur er i denne *essensialistiske* forståelse noe som et menneske *har*. Hvert menneske oppfattes som eksponent for en bestemt kultur ut fra sin tilhørighet i et større eller mindre fellesskap. Kultur er altså noe som karakteriserer en gruppe, en ’subkultur’, det enkelte samfunn eller nasjon. Norsk kultur er forskjellig fra svensk og dansk kultur og vesentlig annerledes enn japansk kultur.

Globaliseringen har ført til at dette *essensialistiske kulturbegrepet* er kommet under kritikk, ikke minst av antropologene selv. En norsk student kan for eksempel sitte på trikken i Oslo og ’chatte’ ved hjelp av mobilen med en australsk venn i Sydney, eller med en brasiliansk student i Rio de Janeiro. De har utviklet sitt eget ’chattespråk’ og sin egen sjargong. De liker samme hip-hop-musikk, ser de samme (amerikanske) filmene, drikker den samme coca cola, spiser den samme burgeren på MacDonalds uansett hvor i verden de befinner seg. Hvilken kultur *har* disse ungdommene? Samme dag som australieren kan surfe i bølgene, kan den norske studenten stå på ski i Nordmarka eller besøke sin bestemor som

ikke vet opp eller ned på mobilen. *Har* bestemor og studenten den samme norske kultur? Eller er det studenten og vennen i Sydney som *har* eller deler samme kultur? Ledere for transnasjonale selskaper og finansinstitusjoner har likeledes utviklet et globalt språk for sine globale transaksjoner. Det supra-territoriale aspektet av globaliseringen har brakt den geografiske kulturforståelsen i en krise. Grensene betyr ikke noe lenger.

I en artikkel som Hylland Eriksen ganske betegnende kaller "Det tapte kulturelle øyrike" sier han at "Kultur eller *kulturer*, om man vil, er ikke udelelige pakker av skikk og bruk som man enten har eller ikke har. Mennesker er kulturelle blandingsprodukter." (Eriksen 1994:14). Det er altså ikke mulig å avgrense kulturene verken geografisk eller tematisk. Menneskene er kanskje mer enn noen gang blitt det vi kunne kalle *kulturelle hybrider*. Det har de kanskje alltid vært, men det er i særlig grad gått opp for oss nå når globaliseringen og internasjonaliseringen roter alt til for oss.

Ifølge kritikken mot det essensialistiske kulturbegrepet er kultur ikke noe et menneske *har*, men noe en person *gjør gjeldene* i det sosiale spill i forhold til andre mennesker. Denne fenomenologiske forståelsen av kultur representerer et paradigmeskifte i forhold til klassisk antropologi (Svane 2004:97). Kultur er ikke noe et folk eier. Kulturer kan ikke beskrives som 'øyer' eller 'bokser' som man kan putte mennesker inn i. Kulturer er ikke uforanderlige homogene enheter som vi kan forklare mennesker ut fra på en deterministisk måte.

En fenomenologisk forståelse av kultur er opptatt av å beskrive menneskelig erfaring i dagliglivet. Dens oppgave er å beskrive slik erfaring som den oppleves – å redegjøre for sosial realitet ut fra de aktørene som er involvert. Bevissthet er et 'nett av mening' i følge Peter Berger (1973:18). Den kan "beskrives objektivt fordi de sosiale signifikante elementene blir delt med andre." Berger kaller det inter-subjektivitet.

For å oppsummere en mer *prosessuell fenomenologisk oppfatning av kulturer* (i flertall) for vår globaliserte tid:

- Kulturer er *ikke* lukkede, homogene enheter.
- Kulturene er ikke lenger begrenset til et geografisk sted.
- Kulturene kan konstitueres på ulike steder av bevegelsen av folk, kapital og symbolske systemer.
- Kulturer er *arenaer* hvor konkurrerende oppfatninger/diskurser/praksiser møtes og strides.
- Kultur er sosialt konstruert og forhandles stadig på nytt i møtet mellom menneskene.
- Menneskene bærer denne kulturen med seg gjennom sine *livsfortellinger* (narrativer) som stadig revideres og fortelles på nytt.

Globaliseringens konsekvenser for kommunikasjon

Interkulturell kommunikasjon har vært forstått som kommunikasjon mellom kulturer. Men hva slags kulturer er det egentlig vi snakker om? Er det nasjonale kulturer, yrkeskulturer, eller alderskulturer? Når mange kulturkonsulenter selger sine konsepter om ”*cultural diversity*”, hva slags bidrag kan de egentlig gi til hvordan vi kan kommunisere i en multikulturell hverdag?

Kultur er, som vi har sett, ikke uavhengig av individet, men blir konstruert gjennom sosial interaksjon med andre. Kulturen får dermed sitt innhold fra personlig interaksjon med andre. I møtet med andre blir aktørene bevisste på og definerer sine gjensidige forskjeller og likheter i det interpersonelle møte. Det mellommenneskelige møtet er derfor også et interkulturelt møte. I det kulturelle møtet tilskriver personene *mening* til seg selv og til sine samtalepartnere. De velger (av og til ubevisst) hva de vil legge vekt på i sitt eget liv og velger også bort andre mulige meninger eller verdier. Det betyr at kulturene blir til i individenes sinn (fornuft og følelser) og kroppsliggjort i individenes samhandlinger – men viktig å ikke glemme – alltid i en kontekst. Vår virkelighetsoppfatning påvirkes og blir til i kommunikasjon og samhandling med andre. Slik kan vi si at individene deler en kultur. Med en åpen holdning hos individene kan vi si at kulturene trenger inn i hverandre i det øyeblikk de blir etablert. Derfor er det interpersonlige møtet sentralt i en fenomenologisk forståelse av kultur. Den konkrete kulturen hos et særskilt individ blir skapt i interaksjonen mellom individene.

Kulturmøtet er etter en slik forståelse *ikke* et møte av abstrakte oppfatninger av kultur. Kulturmøtet er *ikke* et møte mellom to essensialistiske kulturelle abstraksjoner. Et kulturmøte er nødvendigvis et møte mellom personer av kjøtt og blod med ulike erfaringer, ulike fortolkningsrammer, ulike forståelser av tilværelsen. Det er ikke et møte mellom to homogene essensialistiske kulturer definert for ulike folkegrupper. ”Kulturer kommuniserer ikke, mennesker gjør det” (Dahl 2001:64). Det nye i den globaliserte verden er at disse kulturene ikke nødvendigvis er geografisk lokalisert og har ikke nødvendigvis geografiske grenser. I stedet eksisterer kulturene i de sosiale nettverk, som også kan være supraterritoriale nettverk. Den norske studenten, nevnt ovenfor, kan dele begreper og meninger med den australske studenten i det ene øyeblikk. I det andre øyeblikk kan hun snakke med sin bestemor, men da er det andre begreper og meninger hun gjør gjeldende. I det kulturelle møtet spilles ulike instanser ut avhengig av tid og situasjon. De globale forretningsdrivende, som er nevnt tidligere i artikkelen, kan kommunisere globalt på sine datamaskiner og bruke felles språk og referanserammer uten å tenke på territorielle grenser. I neste øyeblikk kan de leve i hver sin lokale verden som er svært forskjellige fra hverandre, endog motsetningsfylte, fordi i den lokale setting er det andre sosiale forhold, andre symboler og verdier som blir gjort relevante. Andre skikker og annen oppførsel er forventet og spilt ut.

At kultur er *arenaer* hvor ulike diskurser møtes og strides kan oppfattes både subjektivt og samfunnsmessig. Kulturelle forskjeller avhenger av hvordan deltakerne opplever, forstår, fortolker og er bevisste om seg selv og hverandre i

det kulturelle møte. Kulturer er derfor erfart subjektivt og konstruert sosialt. De eksisterer ikke uavhengig av den menneskelige erfaring. Til den kulturelle samhandlingsarena bringer ulike mennesker med seg sine individuelle livsfortellinger, sitt verdensbilde, sin tid, sitt språk, sine sosiale relasjoner og sine erfaringer – kort sagt sin *forforståelse* for å bruke hermeneutikkens språk (Gadamer 1975/2000). I det kulturelle møtet dannes nye forutsetninger for nye konstruksjoner. Derfor er det mennesker som skaper kultur. Kulturelle likheter og forskjeller gjøres gjeldende og etableres i møtet mellom mennesker. De eksisterer ikke utenom den menneskelige erfaring. Slike likheter og forskjeller er relasjonelt betinget og konstituerer hverandre. Konsekvensen er at det er i det kulturelle møte at kultur blir skapt, vedlikeholdt, eller endret. Kultur kan forstås som den alltid forandrede referanserammen for en person. Tråder som veves til stadig nye nett av mening, for å uttrykke det abstrakte kulturbegrepet i Bergers billedspråk.

Den samfunnsmessige siden av dette er at det etableres intersubjektive *forforståelser* av individenes materielle, sosiale og institusjonelle kontekst uttrykt i språket. Denne forståelse danner en basis for tolkning av fremtidige handlinger og samhandlinger i fellesskapet av individer. I dette ligger det også forventninger om fremtidige utfall av interkulturelle kommunikasjons-situasjoner. Hele reservoaret av forforståelser er det som Gadamer med en hermeneutisk term kaller *forståelseshorisont* (1975/2000).

Lukket og åpen kommunikasjon

Den danske kommunikasjonsforsker, Marita Svane, har nylig utviklet en teoretisk modell for en fenomenologisk forståelse av dynamikken i et kulturmøte (Svane 2004). I et menneskelig møte enten ved hjelp av tekniske innretninger, ansikt til ansikt, eller gjennom felles handling settes to forforståelser i forbindelse med hverandre. Men kan da tenke seg to ulike utfall: Lukket eller åpent forløp av kommunikasjon.

I et *lukket* kulturmøte vil partnere ikke åpne opp for intersubjektiv produksjon av mening. I stedet holder de seg til sine egne forutinntatte stereotypier. *Stereotypier* er enkle og foreløpige men nødvendige kategoriseringer av andre mennesker (Dahl 1995, 1999). I en slik kommunikasjon er det bare det som bekrefter stereotypiene som blir tatt opp i møtet mellom horisonter. I slike lukkede møter blir stereotypiene tilstivnede – eller det vi kan kalle *fordommer* (Dahl 2001:27). De kan lett bli selvoppfyllende profetier, man får bekreftet det man allerede vet fra før. En ønsker heller ikke å åpne for nye vurderinger. Nyskapning skjer ikke. Kanskje det i et slikt lukket møte gir mening å tale om kulturkløfter, eller kulturbarrierer.

I et *åpent* kulturmøte vil partnerne åpne for ny produksjon av mening. De åpner sine respektive forståelseshorisonter. Tidligere stereotypier settes til side eller utfordres ved å spilles ut mot hverandre gjennom handlinger, samtaler og refleksjoner for å prøve ut deres holdbarhet i en ny setting. Tidligere forforståelser blir utfordret og konfrontert med andre forståelser eller fortolk-

ninger. Slik kan nye meninger oppstå og etableres i et intersubjektivt dynamisk spenningsrom. En slik åpen kommunikasjon åpner for nye *horisontsammensmeltinger* som Gadamer kaller det (1975/2000:306).

Mennesker vil alltid se seg selv og andre forskjellig fra situasjon til situasjon dersom de er åpne for alternative måter å fortolke sin eksistens på og ikke låst inn i faste fortolkningsrammer. Kulturelle forskjeller og likheter kan derfor forstås som relatert til subjektet og vedkommendes livsfortelling. På den annen side er slike kulturelle referanserammer alltid fortolket i relasjon til den sosiale omgivelsen. Kulturelle forskjeller og likheter spilles ut mot hverandre i sosiale omgivelser. Det er i de familiære og samfunnsmessige omgivelsene at kultur-møtene finner sted og finner sine referansepunkter i symboler, språk og handlinger som nødvendigvis er interaktive og relasjonelle.

Men det har skjedd en vektforskyvning fra tidligere tiders essensielle kulturforståelse. I forhold til det nye prosessuelle synet på kultur må grensene mellom grupper defineres som symbolske, og som resultat av forhandlinger. Dette står i kontrast til det essensialistiske perspektivet der grensene blir sett på som objektive, unike og uavhengige av individene selv. Og ikke bare det – når kultur blir forstått som prosess, blir grensene hele tiden åpne for nye forhandlinger, og dermed følger nye definisjoner. Grensene kan alltid utfordres på nytt. Det som er skapt i det intersubjektive og interkulturelle møtet kan danne en ny forforståelse om situasjon, relasjon, oppgaver og mål. Her ligger dynamikken i kulturmøtet: Det er alltid muligheter for nye sammensmeltinger av horisonter dersom det finnes vilje til å akseptere og leve med usikkerhet, nye utfordringer og nye eksperimenter.

Ulike fortolkninger, ja endatil misforståelser, er ikke nødvendigvis negative. Tvert imot, dersom kommunikasjonspartnerne er oppmerksomme på at det foreligger manglende forståelse eller misforståelse kan det bety en kilde til økt forståelse. Jeg kaller dette for ”*gyrne øyeblikk*” som åpner for ny forståelse (Dahl 2003). Når individene er oppmerksomme på diskrepanser, kan forvirring, manglende forståelser og endog misforståelser danne utgangspunkt for nye spørsmål, ny utveksling av tegn (det vil si ord, symboler eller handlinger) og nye forhandlinger som kan åpne for ny konstruksjon av meninger. De mest fascinerende kultur møter skjer der mennesker med ulik bakgrunn kan bidra til nye innsikter!

Kultur i denne fenomenologiske forståelsen er en fortolkning av verden. Den holder ikke nødvendigvis medlemmene i et samfunn sammen, siden kulturen ikke er en homogen og integrert fortolkningsramme. Snarere kan den være en tvetydig, fragmentert og motsetningsfylt fortolkningsramme. Selve kulturbegrepet kan ikke forklare hva som holder et samfunn sammen. For å forklare dette er det nødvendig med videre studier av identitetsbegrepet og personen i forhold til et samfunn. Det er individer i sosial interaksjon som aktivt skaper kultur. Meningsproduksjon er en prosess hvor mennesker skaper og nyskaper i interaksjon med andre. Resultatet er kulturendring.

Globaliseringens konsekvenser for identitetsbegrepet

Parallelt til diskusjonen ovenfor om kulturbegrepet er den fenomenologiske forståelsen av identitetsbegrepet som innebærer at heller ikke dette kan forstås som en gitt struktur i seg selv, men er en prosess: en sosial konstruksjon som stadig modifiseres og endres. (Svane 2004:213). Både individuell personlig identitet og kollektiv gruppeidentitet er sosialt konstruert i en dialogisk prosess og er begge to sosiale identiteter.

Sosial identitet er vår forståelse av hvem vi er og hvem de andre menneskene er, og på samme måte andre menneskers forståelse av seg selv og andre (- en forståelse som også inkluderer oss). Sosial identitet er derfor ikke mer essensiell enn mening. Også den er et produkt av enighet og uenighet, også den er gjenstand for forhandlinger (Jenkins 1996:5). [min oversettelse]

Identitet er altså et relasjonelt begrep. Identitet er knyttet til lokale relasjoner mellom spesifikke personer. Identitet kan forstås som en fortelling skapt i møtet mellom en forteller og en tilhører, hvor fortelleren forsøker å skape konsistens og sammenheng mellom ulike fortellinger om seg selv.

Kulturell identitet skapes gjennom erfaringer fra barndom, kontakt med foreldre, likesinnede, andre og utdanning. Denne skapelse slutter aldri, siden mennesker i et samfunn stadig mottar og adopterer nye impulser gjennom kommunikasjon med andre. Med et slikt konstruktivistisk perspektiv (Berger & Luckman 1966) er det en alminnelig forståelse at kulturell identitet er en form for sosial identitet som er konstruert i relasjoner til andre mennesker i en gitt tidsperiode (Jensen 2003:11).

Kulturell identitet er et kjerneaspekt av dette virvar av fenomener som møter oss. Termen refererer til sosial identitet som er basert på spesifikke kulturelle konfigurasjoner om en bevisst natur. Historie, språk og rase er alle mulige baser for kulturell identitet og de er alle konstruerte realiteter (Friedman 1994: 238). [min oversettelse]

Men det kan sies mer om kulturell identitet. Stuart Hall hevder at en person som lever i et komplekst samfunn, som for eksempel vår globaliserte verden, kan være bærer av *multiple identiteter*, endog *motsetningsfylte identiteter*.

Identitet blir et bevegelig gjestebud som blir formet og forandret kontinuerlig i forhold til måtene vi er representert eller tiltalt på i det kulturelle system som omgir oss... Inni oss er det motsigelsesfylte identiteter som trekker oss i forskjellige retninger, slik at våre identifikasjoner stadig blir forskjøvet (Hall et al. 1992:277). [min oversettelse]

Ifølge Hall er årsaken til at vi opplever oss selv som integrerte personer, til tross for motsigelsesfylte identiteter, dette at vi stadig bærer med oss våre egne fortellinger (*narrativer*) som vi konstruerer om oss selv. Dermed skaper vi stadig nye fortellinger om oss selv der tingene henger sammen. Multiple identiteter eller motsetningsfylte identiteter er nyttige begreper i forståelsen av interkulturell

kommunikasjon. Begrepene gir oss nemlig en forklaring på hvorfor særskilte temaer aktualiserer forskjellige identiteter i oss selv alt etter hvem vi snakker med, hva vi snakker om og hva som er konteksten for kommunikasjonen.

Hylland Eriksen bruker uttrykket *identifikasjon* når han drøfter prosessene som skjer i kulturelle møter: "Identifikasjon handler med andre ord ikke så mye om hva slags forskjeller som faktisk finnes, som om hvilke forskjeller som blir sosialt relevante ved at folk handler som om de finnes." (Eriksen 2003: 138). Som eksempel viser han til den norske antropologen Harald Eidheims undersøkelse blant kystsamene og norske fiskere på Finnmarkskysten i seksti-årene. Det var minimale kulturelle forskjeller mellom dem, men samer og nordmenn hadde lite uformell sosial kontakt, og de levde langt på vei segregert (atskilt), selv om en utenforstående ville ha vanskeligheter med å se forskjell på deres levesett. Identifikasjon handler om hvilke forskjeller man gjør relevante i samhandlingen mellom gruppene. Det kan være kjennetegn som språk, hjemsted, slekt, nasjonalitet, etnisk tilhørighet, familie, alder, utdanning, politisk syn, seksuell orientering, klasse, religion, kjønn og lignende.

Identifikasjon skjer både ved at man etablerer likheter med noen (identifiserer seg med dem), og ved at man etablerer forskjeller til noen andre. Vi ser mange av de samme prosessene i det norske såkalte flerkulturelle samfunn. Hvem sier vi at de andre er? Hvem sier de andre at vi er? Kontraster er viktige for all identifikasjon. Noen kjennetegn er påtvungne (imperative), andre er situasjonelle. Som nordmann kan jeg ikke velge at norsk ikke skal være mitt morsmål, men jeg kan gjennom strategiske valg forhandle om situasjons-definisjoner som gjør at etnisk identitet blir mer eller mindre relevant. I globaliseringsprosessene gjør for eksempel utviklingen av en global datateknologi at enkelte identiteter blir mindre relevante, som for eksempel nasjonalitet og etnisk tilhørighet. Derimot kan andre identiteter som for eksempel alder og fortrolighet med teknologien bli mer relevante.

Globaliseringens konsekvenser for misjonen

Misjon betyr kort sagt oppdrag og sendelse. Dette oppdrag har alltid vært sett på som globalt. Det dreier seg om å bringe evangeliet ut "i hele verden" (Mark 16,15). Kjærlighetens evangelium gjelder alle mennesker uansett hvor de bor i verden. Misjonen var i så måte overterritorial forut for dagens globaliseringsprosesser. I misjonens anliggende ligger det en dynamikk som egentlig er blitt enda mer aktualisert i dagens globaliserte verden. Derfor gir globaliseringen også nye muligheter for misjonen. De nye kulturelle arenaer kan være møteplasser der en kan samhandle med nye befolkningsgrupper som for eksempel ungdom, konsumenter, datanerd, ingeniører og kunstnere uten å være bundet av geografiske skillelinjer og territorial avstand. Men da må misjonen også fange opp dagens kulturelle globaliserte språk.

Når kultur forstås som *arenaer* hvor konkurrerende oppfatninger/diskurser/praksiser møtes og strides, både på det individuelle og det samfunnsmessige plan, så ser vi at misjonsbevegelsen eller den globale kirken i

dag nettopp fremtrer som en aktør på slike arenaer. Kirken opptrer her sammen med en rekke andre aktører som for eksempel internasjonal handel, transnasjonale selskaper, reklame, media, informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), turisme, politiske aktører, FN-organisasjoner, humanitære hjelpeorganisasjoner og andre. Også bruken av engelsk som *lingua franca* i alle internasjonale sammenhenger, er en av tendensene. Kirken er bare en stemme blant mange andre som kjemper om oppmerksomhet på den globale kulturelle arena. Og, som vi har sett ovenfor, denne globale arena finnes i dag på det helt individuelle plan. Det er enkeltmennesker som kommuniserer, det er individer som er avsendere og mottakere. Vi tolker tegn i tiden og blir del av nasjonale og globale diskurser, noen påtvungne, mens andre er selvvalgte. Identifikasjonsprosessene, der vi gjør enkelte strømninger relevante og andre mindre relevante, er kontinuerlige og pågående.

Misjonsbevegelsen er global. Den kristne kirke vokser nå sterkere i den sørlige del av verden enn den gjør her i nord. I Afrika var det eksempelvis 10 millioner kristne rundt år 1900. De kristne utgjorde da omtrent 10 prosent av befolkningen. Ved år 2000 er rundt 46 prosent av alle afrikanere med i en kristen kirke ifølge tall fra boken *The next Christendom: The coming of global Christianity* (Jenkins 2002). Det er en kraftig vekst som har skjedd både i tall og i prosent.

Hvis man ser på prognoser fremover for antall kristne på verdensbasis – selv om slike prognoser alltid er usikre – antyder de at det totale antall kristne vil ha vokst fra rundt 2 milliarder i dag til 2,6 milliarder i 2025. Da vil rundt to-tredjedeler, altså 67 prosent av alle kristne leve i Sør og Øst. Jenkins hevder at religion, og særlig kristendom og islam, vil erstatte ideologi som en handlende drivkraft i globaliseringens tidsalder. Dette er ikke bare positivt; religion vil også være en drivkraft for konflikter og kriger, sier han. Noe av grunnen til kirkeveksten er at kristendommen nå spres raskest i områder der det er stor befolkningstilvekst. Tyngdepunktet for den kristne kirke er allerede flyttet Sør og Øst. De kirkesamfunn som har den sterkeste veksten, er pinsevenner og andre karismatiske kirkesamfunn, samtidig som det også skjer en vekst i den mer ortodokse delen av den katolske kirke. Tyngdepunktsforskyvningen forsterkes også ved at prosenten av nominelle kristne i Nord er mye høyere i Nord enn i Sør og Øst. Dermed blir dominansen av kristne i Sør enda kraftigere. I tillegg kommer den faktor at flere og flere av de kristne i Nord er etniske afrikanere eller asiater og deres etterkommere. Noen etablerer etnisk fargede menigheter, omtrent som norske utvandrere gjorde det da de flyttet til Amerika på 18. og 1900-tallet.

Ifølge statistikk fra *Operation World* (2000) er antallet evangeliske, protestantiske misjonærer fra kirkene i Sør og Øst sterkt økende fra år til år og ligger nå på nærmere 100 000 (www.operationworld.com). Det finnes i økende grad kristne misjonsselskap som har sin basis i Sør Korea, India, Brasil og Nigeria for å nevne de viktigste.

Misjon er kommunikasjon i dagens globaliserte verden. Å forstå og bli forstått kommer an på om man finner et språk som dagens mennesker finner seg til rette i. Mangfoldiggjøringen og internasjonaliseringen av misjonsvirksomheten

er i så måte positiv. Noen kirker og organisasjoner er best i stand til å drive misjon blant egne befolkningsgrupper, i sitt eget land. Andre er kompetente til å drive storbymisjon, med muligheter til å snakke et språk som forstås av en moderne bybeboer enten han bor i Nairobi eller hun bor i Shanghai. For disse er forbruk, mobiltelefoner, medier og markedstilgang en del av dagliglivet som preger livet i storbyen.

Mennesker i det 21. århundre er åpne for nye impulser. Mange er på leting etter noe. Men det er også en stor utfordring knyttet til levestilten til disse søkende mennesker. De slår seg aldri til ro. De er på shoppingtur. Når noe nytt byr seg, kastes det gamle. Det postmoderne, urbane, globaliserte menneske er på mange måter en global nomade. Han eller hun plukker med seg det som passer, setter sammen sin egen ideologiske og religiøse meny, så å si, alltid på leting etter nye identifikasjonsobjekter og nye muligheter for identifikasjoner, uten å binde seg permanent til noen. Mye tyder på at kirken ikke når den fremvoksende kafekulturen der ungdommen befinner seg. Tradisjonelle bedehus og kirker duger ikke. Kirkens utfordring er å skape kulturelle møter som gjør at den enkelte stiller spørsmål ved seg selv og sin kultur, sitt liv, sin identitet og sine mål. Den globaliserte kirke må gi dem nye elementer til deres livsfortellinger. Det gjøres kanskje best i handling. Talende handlinger – et annet ord for diakoni – er sterkere enn mange ord.

Vi har også pekt på at en god del mennesker faller utenfor de globale prosessene. Det dreier seg for det meste om fattige som ikke har lært å lese og skrive. Mange av disse lever i de afrikanske landsbyene. Men de finnes også i Amazonas og i slumstrøkene omkring millionbyene. Andre, de såkalte marginaliserte, er blitt ofre for globaliseringsprosessene, ved at de utsettes for det maktovergrep som består i at markedskrefter, som de selv ikke har innflytelse over, dikterer prisen på deres produkter. Snakker kirken deres språk? Tar kirken parti for de fattige og marginaliserte? Er det slik som det ble uttrykt i et spørsmål jeg fikk da jeg besøkte Latin Amerika for noen år siden ”Er kirken bare kirke for den respektable, eller er kirken også kirke for den miserable?”

Litteratur

- Bauman, Zygmunt (1998): *Globalization. The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1966): *The Social Construction of Reality. A treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Dahl, Øyvind (1995): “The Use of Stereotypes in Intercultural Communication.” *Essays on Culture and Communication. Language and Cultural Contact (Språk og kulturmode) No. 10*. Center for Languages and Intercultural Studies (CSIS), Aalborg: Aalborg University. (p. 9-36).
- Dahl, Øyvind (1999): *Meanings in Madagascar. Cases of Intercultural Communication*. Westport CT: Bergin & Garvey. Greenwood Publishing Group.
- Dahl, Øyvind (2001): *Møter mellom mennesker. Interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal.

- Dahl, Øyvind (2003): "Models of Communication and the Golden Moment of Misunderstanding". In Holm, N.G. & J. Quiroz-Schauman (Eds.). *Intercultural Communication – Past and Future*. Selected papers presented at the 7th Nordic Symposium for Intercultural Communication in Turku/Åbo, 2000. Turku: Åbo Akademi/Fortbildingscentalen. (p. 12 – 22).
- Eriksen, Thomas H. (1993): *Kulturterrorismen: Et oppgjør med tanken om kulturell renhet*. Oslo: Spartacus.
- Eriksen, Thomas H. (1994): *Kulturelle veikryss. Essays om kreolisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Thomas H. (2003): *Hva er sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Friedman, Jonathan (1994): *Cultural Identity and Global Process*. London: Sage.
- Gadamer, Hans-Georg (1975/2000). *Truth and Method*, 2nd ed. New York: Continuum.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Hall, Stuart, Held, David & McGrew, Tony (eds.) (1992): *Modernity and Its Futures*. London: Polity Press, Open University.
- Jenkins, Philip (2002): "The Next Christendom: The Coming of Global Christianity". Oxford: Oxford University Press.
- Jenkins, Richard (1996): *Social Identity*. London: Routledge
- Jensen, Iben (2003): "The Practice of Intercultural Communication – Reflections for Professionals in Cultural Meetings". *The Electronic Journal of Intercultural Communication*. (Published by Nordic Network of Intercultural Communication, NIC). [www.immi.se/intercultural/nr 6](http://www.immi.se/intercultural/nr_6).
- Klausen, Arne Martin (1992): *Kultur. Monster og kaos*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Scholte, Jan Aart (2000): *Globalization. A Critical Introduction*. London: Macmillan Press.
- Svane, Marita (2004): *Interkulturel dynamik i kulturmodet. En fænomenologisk individorienteret analyse og forståelse*. International Virksomhedsøkonomi. Institut for Erhvervsstudier. Aalborg: Aalborg Universitet.

